

de 'conscientizacao'. Dit einddoel is niet te vertalen in vaardigheden of kennis. Bij een schriftelijk examen zoals dat nu bestaat, is dat onmogelijk (ook al omdat de leerling tijd gegund moet worden om met behulp van andere informatie de aangeboden tekst te evalueren).⁷

De reactie van veel leraren op dit ontwerp is voorspelbaar: het is een utopie, het is praktisch niet uitvoerbaar. Zij moeten echter wel bedenken, dat de keuze tussen kritisch en begrijpend lezen een politieke keus is.

En een politieke keus doet men niet op praktische gronden.

Noten

1. E. S. F. Riemens-Feteris: De problematiek van de tekstbehandeling als examenonderdeel. *Levende Talen* 1971, p. 333 - 339.
2. idem, p. 334.
3. Neil Postman: Illiteracy in America: Position Papers. The politics of reading. In: *Harvard Educational Review* 40:2 (May 1970), p. 244 - 252.
4. Paulo Freire: The Political 'Literacy' Process: an introduction. In: *Lutherische Monatshefte*.
5. Natuurlijk is dit een zeer onvolledige weergave van Freires theorie. Deze wordt uitgebreider uiteengezet in onderstaande artikelen. Freire schrijft vanuit Derde-Wereldperspectief, maar geeft aan dat zijn theorieën ook voor opvoeding in het algemeen gelden.
Paulo Freire: The Adult Literacy Process as Cultural Action for Freedom. In: *Harvard Educational Review* 40:2 (May 1970), p. 205 - 225.
Paulo Freire: Cultural Action and Conscientization. In: *Harvard Educational Review* 40:3 (August 1970), p. 452 - 477.
Alberto Silva: Paulo Freire: Opvoeding als bevrijding. *Streven* 24:7 (april 1971), p. 689 - 698.
6. Martha L. King, Bernice D. Ellinger and Willavene Wolf (Eds.): *Critical Reading*. New York 1967.
7. In Moer 71:55 e.v. is echter een methode beschreven waarop kritisch lezen wel tot examenonderdeel kan worden.

COMMUNICATIEONDERWIJS OP DE SOCIALE ACADEMIE

Joost van Roon

Het 'vak' Nederlands in sociale en aanverwante academies ... een bezem - wat doe je ermee? Je veegt ermee de vloer. Jawel, dat is misschien wel je eerste doelstelling, zij het een nogal negatieve, als je met onze moedertaal deze sector van het hbo binnentreedt: puinruimen en aanvegen.

Wat heeft het havo-vwo de adolescent aangedaan? Natuurlijk wil ik niet generaliseren: de middelbare school weet ook wel taalvermogens te wekken,

feeling voor literatuur te kweken, enig inzicht bij te brengen voor wetmatigheden. Maar toch - 't lijkt me niet te boud om te beweren dat de veelgeroemde (taal)communicatietraining er bekaaid afkomt bij ons voortgezet onderwijs. Tot nu toe moeten we toch constateren dat een grote meerderheid van leraren Nederlands het vak niet primair ziet als een voertuig van informatie dat je zorgvuldig moet assembleren en onderhouden.

Aangezien in maatschappelijk en (sociaal-)cultureel werk 'relationele processen' tussen mensen centraal staan, maken de academies zich zorgen over dit manco. De docenten Nederlands die er werken (meestal 8 à 12 uur per week, als stafdocent of parttime-uurdocent), proberen daar wat aan te doen in de hun krap toegemeten uren: één lesuur per week per groep gedurende twee leerjaren, vaak omgebouwd tot een half dagdeel per twee weken. Deze docenten zijn veelal gerecruteerd uit m.o.-opleidingen, er loopt een enkele ex-journalist tussen door zoals ikzelf. In de vervolgcursussen heet het vak soms 'verslaglegging'.

In dit artikel wil ik enige ervaringen vertellen van collega's en mezelf. Er is dan in elk geval te melden dat we ons tot gemeld puinruimen in eerste instantie geroepen voelen. Abituriënten van het vmo zijn in 't algemeen geen bekwame communicators. Relatief gezien zijn spreken en luisteren meer waarloosd als oefenterrein dan schrijven en lezen. De eerste beginselen van de discussietechniek zijn een openbaring voor de meeste eerstejaarsstudenten. Ze ontdekken hoe verward en ondoelmatig de gesprekken zijn, juist in groepsbijeenkomsten die doelgericht werken. Zij ervaren tot hun schrik hoe het overleg in b.v. werkgroepsverband de mist ingaat door het aarzelend optreden van de gespreksleider óf door de autocratische houding van deze centrale figuur - een rol die zij dankzij de verder voortschrijdende democratisering vaak zelf moeten vervullen. Dat mensen slechts naar elkaar luisteren en ook daardoor de communicatie bederven, wordt voor hen een realiteit, al is het een opengetrapte deur voor ieder die een beetje over taalgebruik heeft nagedacht.

Zo worden de doelstellingen van het Nederlands vanzelf geboren. Het aardige is dat in deze academies het aanschouwelijke materiaal voor het grijpen ligt. De studenten worden geconfronteerd met stromen informatiestencils, moeten zelf stageverslagen of rapportjes van oefenclubs schrijven, in een later stadium werkstukken, scripties - kortom, er zijn talloze mogelijkheden voor koppeling aan de opleidingspraktijk.

'Nederlands' in deze onderwijssector - u voelt wel dat het zó bekeken tendeert naar 'taalbeheersing' - verkeert ondanks deze duidelijke wegwijzers nog in een laboratoriumsituatie. Dat kan ook moeilijk anders. De docenten maken hun eerste verkenningen. Een enigszins omlijnde didactiek bestaat niet, om van studieboeken maar te zwijgen. Net als de secties taalbeheersing aan de universiteiten (in Utrecht en Amsterdam) zoeken wij ons heil bij Flesch, Klare, Zelko en de boekjes van Van der Werff (Hoe maak ik mijn geschriften leesbaar?) of De Boer (Schriftelijk rapporteren). Verder zoekt ieder zijn eigen onderwijsmiddelen, veelal puttend uit het materiaal van ijverige collegiale werkgroepjes.

Sommigen zetten een keuzelijst van cursussen op. Een methode van werken is, de hele groep eerstejaars een basiscursus te geven van algemene strekking en vervolgens gescheiden interessegroepjes te vormen rondom deelcursusjes als: kritisch luisteren en lezen (argumentatieleer), samenvatten-herschrijven- rap-porteren, taal en beïnvloeding (reclame), sneller + beter lezen, het interview, hoe werken communicatieprocessen, creatief schrijven, taalhantering van pers en omroep. Duidelijk zal zijn dat band- en videorecorder royaal toepassing vinden.

Anderen voelen er meer voor of vinden het beter om zoveel mogelijk op de individuele toer te gaan. Ze begeleiden de studerende in hun concrete werk, geven b.v. in lesverband aanwijzingen hoe je een bibliotheek gebruikt bij de voorbereiding van een werkstuk, hoe je het nodige materiaal schift en verwerkt tot een grondtekst, hoe de indeling en layout daarvan zou kunnen zijn, enz.

Het is denkbaar dat de docent Nederlands op een gegeven moment de hele studiebegeleiding tot zijn taak gaat rekenen. En dan met name het leren studeren, het omgaan met de stof: hoe maak je een bruikbaar dictaat, een redelijk excerpt, kun je voor jezelf vragen formuleren bij - misschien onoverzichtelijk - studiemateriaal en aldus later jezelf 'overhoren'?

Overwinning van spreekangst - weer een ander subdoel. Opvoeding tot vrijmoedig spreken in het openbaar ... het klinkt successerig, maar je doet er de toekomstige welzijnswerkers een groot plezier mee. Er zit doodgewone instructie aan vast: raak van tevoren zo vertrouwd met wat je brengen wilt, dat woordkeus en zinsbouw ontstaan tijdens de causerie zelf, rangschik je aantekeningen logisch en zet ze overzichtelijk in trefwoorden op (aan één kant beschreven) papiertjes, gebruik illustratiemateriaal of pak een krijtje als dat te pas komt in de gang van het betoog, let op de eigen houding, hoe ontstaat contact met het publiek ... enfin, en dan een aanduiding van al die risico's die de spreker loopt, zoals eentonigheid, clichématigheid, gedramatiseer of demagogie, onnauwkeurigheid in formuleringen.

Het verschil met de bekende 'spreekbeurt' van de middelbare school kan b.v. ook hierin uitkomen, dat in een academielesuur de observatie een rol gaat spelen: waarnemers en notulisten in de groep zorgen voor een interessante evaluatie van vorm en inhoud.

Het leeftijdsniveau van de studerende laat trouwens een reeks van middeljes en methodetjes toe die elders niet goed denkbaar zijn. Neem de bestudering van jargon. Op sociale academies waar abstracte thema's en alfa-theorieën hoog opgetast liggen, waart het spook van de taalverduistering rond. Soms heeft het er de schijn van, dat het gesproken en geschreven woord zich hier een eigen aureool verwerft, een verbalisme vol stokpaardjes en sjibbolets dat je als nuchter toeschouwer huiveringen bezorgt.

Hier ligt een schone taak voor de taalbeheerser. Hij zal voor de studenten voelbaar moeten maken dat zij zich zonder enig bezwaar de gangbare termen

uit sociologie, psychologie, agologie enz. mogen eigen maken; maar dan alleen onder de conditie dat zij de functie van deze termen helder blijven zien: het zijn 'afspraken' in het wetenschappelijk verkeer, en geen symbolen waarmee je de werkelijkheid van vlees en bloed te lijf gaat of die je in het algemeen spraakgebruik mag laten doordringen. Een ideale gelegenheid dus om het verband tussen taal en denken, taal en attitude aan te tonen!

Woorden als participeren, focus, identiteit, exponent, scala, correlatie - ze worden te pas en te onpas gebruikt, soms alleen maar om een kwasi-geleerdheid ten toon te spreiden. Maar ook de zinswendingen en zinsopbouw lijden onder dit euvel van opgeklapt schuim. De statustaal is een luie taal: de spreker of schrijver onderneemt geen pogingen meer om zich in zijn eigen oorspronkelijkheid uit te drukken. Logisch dat zó het zaad wordt gestrooid voor de diep betreurde communicatiestoornissen in het latere beroepsleven.

Ook het spreken van de slimme politicus, opgenomen op de band en geanalyseerd in de les is goed oefenmateriaal. Officiële stukken van instanties, verder reclame en publiciteit in het algemeen leveren een grote voorraad teksten op die een ontleding waard zijn.

Wil de groep zelf aan 't werk, dan kan men een praktijksituatie uit de beroepssfeer kiezen of bedenken. Daarin is een serie taaltrainingen onder te brengen. Voorbeeld: In een stadswijk komt een actie op gang, het buurtcentrum verleent service en zorgt voor communicatie tussen de deelnemers aan de actie en de bewoners. Voor het doel zijn nodig: een buurtkrantje, pamfletten, uitnodigingen voor een meeting, affiches, brieven aan autoriteiten en instanties, interviews, contacten met de pers.

Wie de zaak realistisch willen maken, kunnen aansluiting zoeken bij bestaande actiegroepen in de omgeving van de academie en daar assistentie verlenen, met de bovenomschreven middelen. Bovendien een kolfje naar de hand van integratieliefhebbers; een lesje politisering zit er op z'n minst wel in, nietwaar?